

Severin, Karel; Sviták, Zbyněk

Přeseka

Archaeologia historica. 2003, vol. 28, iss. [1], pp. 419-429

ISBN 80-7275-043-7

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140529>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Staročeský termín „přeseka“ se dnes v historické i archeologické literatuře chápe jako opevnění, zřizované k obraně země v pohraničním hvozdu, které mělo zamezit průchodu nepřátel. Ještě v nedávné minulosti však výklad tohoto pojmu tak jednotný nebyl.

Do historické literatury tento problém uvedl v roce 1837 František Palacký citací a překladem dvou listin, přitom přeseku – mýcení lesa – a jiné zde zapsané povinnosti označil za „velké“ roboty, ke kterým *wšickni lidé poddaný w zemi bez rozdjlu přispjwati museli* (Palacký 1837, s. 107). Stať byla podnětem k otištění hesla Přeseka v Jungmannově slovníku, vydaném téhož roku (Jungmann 1837, s. 513). Historik Litomyšle František Jelínek o rok později přeseku z falza listiny Vladislava II. pro litomyšlský klášter interpretoval jako *les genž slowe Přeseka y s lukami až k řece nazwané Switawa* (Jelínek 1838, s. 42).

Významem a obsahem tohoto pojmu se zabýval Václav Vladivoj Tomek, když litomyšlskou přeseku označil za *jakousi ves Přeseku* (Tomek 1855, s. 463). Současně ji ale ztotožnil s termínem *silvae succisione* listiny kláštera v Teplé z roku 1213 a toto kácení lesa – přeseku – vnímal jako potřebu k obraně země (Tomek 1855, s. 468). V citované listině přitom slovo přeseka obsaženo není (CDB II, s. 402, č. 368), autor spojil dvě informace k účelovému výkladu, protože potřeboval podpořit následující stať o ostraze a opevnění zemských bran a hranic vůbec. Pravděpodobně jeho zásluhou se začala tvořit představa stabilního fortifikačního systému v okolí cest, procházejících pomezním hvozdem, dokonce v podobě liniové obrany celé hraniční čáry. Tuto koncepci rozvinul v roce 1870 Jan Erazim Wocel úvahou o možném opevnění prostoru zemských bran (Wocel 1870, s. 321–330), což byla problematika, kterou se tehdy společně s otázkou dálkových komunikací zabývala řada badatelů.

Vincenc Brandl vyšel z publikovaných statí Palackého a Tomka, avšak s odlišným výkladem. *Přeseka (von přesekati durchhauen) der Durchhau des Waldes, dann die Verpflichung der Gaubenwohner, Wege durch Wälder anzulegen, succisio silvarum* (Brandl 1876, s. 269). Beda Dudík zase uvažoval o možnosti, že hranice mezi Moravou a Čechami v jednotlivých svých částech byly rozdílně pojmenovány ... *pohoří od Jihlavy vzhůru nazýváno Borek, dále „na Pasekách“, u Svitav „Preseka“* (Dudík 1882, s. 25). Hermenegild Jireček pokládal přeseku či přiseku za povinnost, která měla původ ve přílišné lesnatosti uvnitř země, takže spojených sil bylo potřebí, aby půda vzdělati se mohla. *Na hvozdu pomezí nevtahovala se přiseka, ježto hvozdu naopak kvůli bezpečnosti země pilně byl chráněn* (Jireček 1864, s. 160). O dvacet let později svůj názor pozměnil: *Čára pomezí opravdově naznačena byla po hřebeně hor čili na rozdílu neboli na předělu vod průsekem v lese udělaným. Takovému průseku říkalo se po slovansku „přiесека“, latinsky „intercisio“*. Současně ale označil tento pojem za název jedné z robot zemských (Jireček 1884, s. 6). a později shrnul informace o přesekách obsažené v listinách (Jireček 1904, s. 289–290).

Do konce 19. století se objevila ještě zpráva o přesece slezské, interpretované jako pohraniční zásek provedený speciálním způsobem podtětí stromů (Zoubek 1868, s. 74–76). Josef Šimek se pokusil lokalizovat přeseku litomyšlské listiny do prostoru mezi Českou Třebovou a obcí Suchou (Šimek 1884, mapa v příloze). František Štěpán Kott ve svém slovníku jmenoval tři významy přeseky – průseč přes les, lesní alej, potom sekání, mýtní lesa a konečně povinnost obyvatel dělat lesem cesty (Kott 1880, s. 974; stejně přeseku charakterizoval Chadt 1913, s. 236, 357, 650–651, 1023).

Významný rozbor starších názorů a výpovědi pramenů podnikl Jan Peisker, v polemice s Jirečkem odmítl představu přesecky jako průseku označujícího zemskou hranici. Komentoval také Grünhagenovu stať z roku 1874 poznatkem, že slezské listiny 13. století o přesece hovoří nejen na pomezí, ale také ve vnitrozemí, vesměs jako o porážení stromů k účelům válečným. Problematiku uzavřel slovy: *A tak příseku definujeme v ten smysl, že slovem tím míněna práce na stezkách zemských, v míru upravováním, v čas nebezpečí zatarasováním* (Peisker 1885, s. 174–175). S odkazem na Peiskera rovněž Ferdinand Tadra soudil, že *staročeská přeseka znamenala právě práci spojenou s udržováním cest ve hvozďe pomezním* (Tadra 1897, s. 19).

Josef Šimák se domníval, že litomyšlská přeseka je buď příseka, vysekané mýto na hranicích, nebo Přeseka, zašlá ves (Šimák 1917, s. 159). Přeseku z kroniky slezského kláštera jindřichovského proto pokládal za zemskou hraniční čáru vysekanou v lesích (Šimák 1919, s. 43).

Podle Antonína Tomíčka *stará zemská cesta nejen v pomezním lese ale po celé délce, kudy vedla, byla ohrazena tak zvanou přesekou, to jest přesekanými a křížem krážem pokácenými stromy, po pravé i levé straně* (Tomíček 1924–1925, s. 7). V jiné práci tuto představu rozšířil o další možnost: *Přeseka oddělovala obydlená podlesí od lesa ... Pokud byl za podlesím starý, úplně neobydlený prales, přeseky nebylo potřeba. Jakmile však byl prales porušen a prostupný, bylo zřízení přeseky nutné* (Tomíček 1926, s. 33, srovnej též s. 12). Poličský badatel Karel Dudek si představoval, že kolem zemské brány byly zřizovány záseky a tuto obrannou hradbu ještě na obě strany rozšiřovala přeseka z navalených kmenů podél okraje pohraničního lesa (Dudek 1939, s. 4).

Václav Vaněček v rozboru klášterních imunit napsal, že mýcení lesů je *označováno starým termínem přeseka – succisio silvae a slouží patrně jednak k úpravě či prorážení schůdných cest v lesnatých terénech, zejména pohraničních, jednak ke klučení nové půdy a k opatřování dříví pro potřeby knížecích a hradeckých hospodářství* (Vaněček 1928, s. 20). O několik let později ale poznamenal, že termínem přeseka či snad příseka se *mínilo buď pořizování opevnění v lesích, zejména pohraničních (tzv. záseky) anebo prostě mýcení lesů královských* (Vaněček 1937, s. 93).

Podle Antonína Profouse *jméno Přeseka vzniklo z app. přeseka, sekání, mýcení lesů – průseč přes les, lesní aleje* (Profous 1947, s. 469) a stejně je vysvětluje Příruční slovník jazyka českého (1944–1948, s. 213). Ladislav Hosák přeseku nejdříve pokládal za *vysekaný pás, který umožňoval spojení mezi dvěma místy* (Hosák 1954, s. 24), později ale upřesnil, že *název Přeseka označoval místo, kde při zemské stezce zásekami se znemožňoval vstup nepříteli do země* (Hosák 1956, s. 16). V obou případech soudil, že byla při stezce, která spojovala Litomyšl s údolím Třebovky, asi v místech obce Zhoř. Václav Richter také vysvětloval přeseku či příseku jako obranné zařízení starých cest, litomyšlskou ale lokalizoval mezi Poličkou a Svitavy (Richter 1955, s. 200; Richter 1956, s. 141). Ještě v další práci napsal, že *Strevinta by mohla znamenati vytríbené místo, přeseku na cestě, trebinu (střebinu) nebo třebín (střebín)* (Richter 1958, s. 86–87). Božena Hřibová předpokládala, že litomyšlská přeseka získala jméno od stejnojmenné vsi a byla názvem severní části lesa (Hřibová 1956, s. 78).

Zajímavý je názor litomyšlského badatele Bohumila Paďoura: *Přeseka značí průsek napříč lesem, průsek, který rozdělil les na dvě části ... Přeseka cestu lesem budoje, zásek cestu tarasí, bourá, rozkopává. Předponu pře- nelze zaměnit s předponou za- ... Nejkratší přeseka mohla být jen napříč délce lesa ... a to bylo jedině od Litomyšle k Poličce neb Květné ... To je ta důležitá veřejná cesta, kterou měl stríci u východu z pralesa hrad Liutomysl* (Paďour 1959, s. 33). Leopold Peřich v roce 1963 za přeseku pokládal pohraniční hvozď Slezska, který sloužil jako hráz českým vpádům (Peřich 1963, s. 75).

V šedesátých letech bez soustavnější kritiky pramenů a starší literatury a také bez důsledné argumentace začal prosazovat své představy Pavel Choc. V jeho interpretaci přeseka byla lineární pohraniční fortifikací, lesní nepropustnou překážkou, budovanou podda-

nými při tíživé zemské robotě. Oporu pro svá tvrzení nacházel ve valech a příkopech, které se jako dlouhé obranné linie vyskytují na rozsáhlém území Holandska, Německa a Polska (Choc 1963, s. 584–587; Choc 1967, s. 291–294; Choc 1966).

Od této chvíle se názory na výklad pojmu přeseka sjednotily. Jindřich Schulz v přesece z roku 1167 viděl lesní zátaras někde východně od Litomyšle (Schulz 1968, s. 8; Schulz 1970, s. 60), Vladimír Šmilauer poznamenal, že není jisté, zda přeseka neznamenal vojenské záseky (Šmilauer 1970, s. 43) a Ivan Vávra ztotožnil přeseku s německým výrazem pro obranné zařízení Haag (Vávra 1972, s. 14). Petr Klučina pokládal přeseku za první ze čtyř obranných linií středověkých Čech, *tvorily ji lesy se systémem tzv. přesek. Stromy byly v oblasti přeseky v určité výši přesehány a jejich horní části ponechány mezi kmeny korunu ve směru k předpokládanému příchodu nepřítel* (Klučina 1985, s. 77). Petr Charvát litomyšlskou přeseku označil za doplněk soustavy hraničního opevnění Břetislava I. (Charvát 1994, s. 11), popsal ji jako *zelenou bariéru, pás pokácených stromů a vysekaných křovin, které knížecí hajní nechali ležet a prorůst přirozenou vegetací. Přeseka má vyloučit průchod určitými úseky terénu a usměrnit pochoduující jednotky do prostoru, kde byla k bojové akci připravena situace* (Charvát 1997, s. 13). Podobně přeseku interpretoval Josef Žemlička (1997, s. 16). Michal Lutovský ji pokládal za hraniční opevnění spočívající v úpravách přirozeného porostu: *V exponovaných místech byly v pásu několika desítek metrů v určité výšce zpřetrhány stromy. Překážku průchodu pak tvořily nejen odtáté horní části kmenů, ale i rozbuželé spodní partie stromů* (Lutovský 2001, s. 273).

Proměna představ o přesece do podoby středověkého opevňovacího systému zemských hranic se opírala především o podněty z Polska, Německa a Maďarska. V roce 1854 vyšla první edice kroniky slezského kláštera v Henrykowie, ve které je přeseka jako historický a geografický pojem několikrát jmenována (Stenzel 1854). Z tohoto pramene vycházely všechny úvahy o tzv. přesece slezské a její fortifikační úloze. August Meitzen asi jako první uvedl do souvislosti slovanský termín přeseka s německými výrazy pro opevňovací systém *Hach, Hag, Hagen a Hein* (Meitzen 1873). Slezskou přesekou a jejím výkladem se dále zabývali Colmar Grünhagen (1874) a Willi Czejka (1934). Hraniční opevnění na území bývalých Uher, nazývané *gyepű*, s termínem přeseka spojil Karl Tagányi (1921).

Na území slovanských sídel Německa zaznamenal výskyt přesek v listinách 13.–14. století Reinholt Trautmann (1950), informace o toponymech přeseka, zásek a osek ze severního Německa shromáždil Willy Bastian (1966).

Polská archeologická encyklopedie označila přeseku za princip hraničního opevnění, ekvivalent německého *Hag, Hagen* (Miśkiewicz 1970), problému se věnovala také další hesla (Slawski 1970; Leśny 1982). Jan Leśny rozlišil tři významy tohoto pojmu, užívané jako označení přírodního pásu pohraničních lesů, obecnou pracovní povinnost 12.–13. století a pojmenování opevnění (Leśny 1984), Elżbieta Kowalczyk přeseku typologicky rozdělila na záseky a „*żywoplot*“, klade ji do souvislosti s jinými opevňovacími principy – valy a příkopy (Kowalczyk 1987).

Posuďme nyní, je-li možné z řeči pramenů některé z uvažovaných řešení bezpečně prokázat. Omezíme se ale na tvar „*přeseka*“, přestože v literatuře se často uvádí také jako „*příseka*“. Prameny přitom hovoří pouze o „*přesece*“. Termín přeseka se v našem materiálu vyskytuje ve dvou významech. Jednou jako geografický pojem, podruhé ve smyslu povinnosti, od níž jsou osvobočovány kláštery a jejich poddaní.

Přeseka jako geografický pojem se jmenuje ve falzu listiny Vladislava II. pro litomyšlský klášter údajně z roku 1167, podle níž má král mezi jinými donacemi dát klášteru les od místa, které se jmenuje *Preseca*, se všemi loukami až k řece Svitavě (CDB I, s. 411, č. 399: *Dedi etiam silvam totam a loco, qui vocatur Preseka, cum pratis omnibus usque ad fluvium, qui dicitur Zuitaua...*). Je zajímavé, že autor diplomatáře píše toto slovo s počátečním velkým písmenem, což znamená, že ji chápe jako určitou lokalitu. Nepodařilo se mu však ztotožnit ji s žádným konkrétním místem a stejně se vedlo H. Jirečkovi a Z. Nejedlému, z jejichž prací při určování lokalit zmíněných v listině vycházel. (Zmiňuje se o tom

v kritickém aparátu k listině. Má na mysli práce Jireček 1856–1857, s. 28 a Nejedlý 1903.) Ve smyslu jména obce je vesnice Přeseka mezi Lomnicí nad Lužnicí a Třeboní doložena teprve roku 1371 (Profous 1951, s. 469).

Jestliže se doposud na Svitavsku nebo Litomyšlsku nepodařilo najít místo zvané „přeseka“ v podobě lokality, byl by možný jiný výklad. Protože jde o zprávu podle data falza z roku 1167, které reálně vzniklo na konci 12. století, snad roku 1197 (Pražák 1959), a později se u nás v tomto smyslu již nevyskytuje, mohla být přeseka nejdříve označením konkrétní lokality nebo spíše prostoru, a teprve v pozdější době vyjadřovala zcela speciální povinnost, spojenou právě s tímto prostorem.

Přeseka chápána jako povinnost se objevuje v našem listinném materiálu až ve 13. století. Obvyčejně je jmenována v imunitních listinách jako jedna ze zátěží (*vexatio, exactio* nebo také *gravamina, munera publica*), kterou původně kláštery a jejich lidé museli vykonávat a v rámci udělených imunit byly od ní osvobozeny. Většinou se v těchto výčtech vyskytuje v souvislosti s různými povinnostmi „stavebního“ charakteru, jako opravování a opevňování hradů nebo budování příkopů.

Tak se s ní setkáváme v mírovém narovnání mezi králem Přemyslem Otakarem I. a biskupem Ondřejem z 2. července 1221, kdy panovník promíjí mezi jiným také přeseku (CDB II, s. 200, č. 216: *remittere... omnem exactioem sive inquietationem ... edificationes castrum, fossata, preseca, proud narez...*). Z této listiny je přejata část textu se svobodami do písemnosti z 2. července 1221, kterou král obnovuje pražskému kostelu (biskupství) privilegia a vrací jim Podivín (CDB II, s. 203, č. 217). Opačná situace je v privilegii z 10. března 1222, kterým král poskytuje všem kostelům a klášterům práva a imunity. Tady mezi imunitami a svobodami přeseka není a naopak je ze všech práv vyloučena. Král si přeje zachovat *homines ecclesiasticos* při tom zvyku, že při kácení lesa, kterému se říká přeseka, při stavění hradů nebo při dělání příkopů mají pracovat společně s královými lidmi nebo s lidmi baronů země (CDB II, s. 210, č. 227: *Illam etiam consuetudinem homines ecclesiasticos volumus retinere, quod ad succidendum silvam, quod preseca dicitur, vel castrum edificandum vel ad facienda fossata cum hominibus nostris et baronum laborent*). Tyto činnosti považuje panovník za tak zásadní, že je vyjímá z práv, kterých se touto listinou vzdává ve prospěch církve.

Přesto se z následujících let dochovalo několik listin, kterými se panovník těchto práv vzdával. V roce 1226 Přemysl Otakar I. potvrzuje a rozšiřuje svobody kláštera v Doksanech a mezi nimi osvobozuje lidi kláštera od kácení lesa, kterému se říká přeseka, a taktéž od příkopů nebo těch prací, kterými se opevňují hrady (CDB II, s. 280, č. 286: *De succisione silve, quod presca dicitur, et de fossatis vel operibus, quibus castra muniuntur, homines prefate domus absolvimus*). Také v listině datované koncem srpna 1233 dává král Václav I. svobody kláštera v Kladrubech a vyjímá jej z povinnosti konat hradní práce nebo příkopy a také přeseku (CDB III. 1, s. 44, č. 44: *... omnes hereditates prefate ecclesie et pauperes a laboribus castrorum seu fossatorum et prezeka eximimus, cum plenitudine nostre gracie liberantes*). V jiné své listině dané 18. července 1234 Václav I. obnovuje svobody a exempte dané kláštera v Břevnově Boleslavem II. a již kdysi obnovené Přemyslem Otakarem I. Původní práva měla být dána již Soběslavem II., který seděl na stolci v letech 1178–1180. Podle ní mají být lidé kláštera osvobozeni od toho, co se jmenuje *wrez* nebo co se jmenuje *prezeca* a od stavění hradů a rybníků. Byl by to první doklad o chápání přeseky jako povinnosti, ale Václavova písemnost není typem konfirmace s inzerovanou listinou Soběslava II. Nepřinášá autentické znění Soběslava činu z konce sedmdesátých let 12. století, pouze se na ně odvolává. Král Václav I. zřejmě obnovuje práva břevnovskému kláštera již v chápání své doby, tedy asi o čtyřicet let později (CDB III. 1, s. 76, č. 73). Ve všech těchto listinách se termín přeseka objevuje v souvislosti s jinými „stavebními“ pracemi, především s budováním příkopů, hradů, případně rybníků, takže výklad přeseky jako záseků je svůdný.

V dalších dokladech 2. prosince 1233 moravský markrabí Přemysl pražskému biskupství obnovuje svobody a imunity, které dal držávám biskupství Přemysl Otakar I., zvláště

pak Jarohněvice a Kojetín. Část s exempcem je převzata z již zmíněné listiny Přemysla Otakara I. z 2. července 1221 pro pražský kostel (CDB II, s. 203, č. 217), ale přeseka tady není jmenována společně se „stavebními“ pracemi (CDB III. 3, s. 394, č. 278: narok, zvvod, hlaua, wrez, presecu, prouuod, narez). Imunitní privilegium Václava I. pro klášter v Doksanech z 23. července 1249 (CDB IV. 1, s. 274, č. 169) přejímá část textu s imunitami z listiny Václava I. pro Břevnov z roku 1234 (CDB III. 1, s. 76, č. 73) přičemž do textu jsou dodatečně vsunuta slova *a succisione silve* před *quod vocatur preseca* (CDB IV. 1, s. 274, č. 169).

Později se přeseka objevuje bez bližšího vysvětlení jenom ve výčtu poskytnutých imunit. Tak je tomu v listině, kterou Přemysl Otakar II. osvobozuje poddané kláštera ve Vilémově od povinností, mezi nimi od přeseky (CDB V. 1, s. 30, č. 2), stejně je tomu v jeho listině pro klášter sv. Jiří v Praze ze 16. října 1271 (CDB V. 1, s. 269, č. 644). Listina vznikla v královské kanceláři, protože ji napsal i stylizoval mistr Jindřich, pozdější protonotář kanceláře Přemysla Otakara II. Při stylizaci však použil slova starší listiny pro tentýž klášter z 30. ledna 1262 (CDB V. 1, s. 460, č. 310+) a místo, kde se vyjmenovávají povinnosti, od nichž má být klášter osvobozen, rozšířil právě o přeseku. Plyne z toho, že ještě v této době mohla být tato povinnost živá.

Také ve dvou falzech se objevuje přeseka ve smyslu povinnosti. Ačkoliv se hlásí k dřívějším datům, časově vznikly až v druhé polovině 13. století. Prvním je listina Přemysla Otakara I. pro Břevnov, údajně z března roku 1220, vzniklá však až na konci 13. století. Padělek textově čerpá z jiných listin a část s přesekou pochází z již zmíněného privilegia Přemysla Otakara I. pro biskupa Ondřeje z 10. března 1222 (CDB II, s. 410, č. 375 pro Břevnov, Přemyslovo privilegium CDB II, s. 210, č. 227). Druhá je nedatovaná listina Přemysla Otakara I. pro Anežku, abatyši kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, která se považuje za falzum poloviny 13. století (CDB II, s. 423, č. 379). Král abatyši a jejím nástupným udělil plnou soudní pravomoc nad lidmi kláštera a osvobodil je mezi jinými stavebními povinnostmi od přeseky.

Termín přeseka se v listinných pramenech našich zemí vyskytuje pouze v Čechách. Z moravského prostředí známe jenom vesnici nazývanou dnes Přiseka, ležící jihovýchodně od Jihlavy na půli cesty do Brtnice. Je doložená v letech 1234 a 1235 jako ves tišnovského kláštera a prameny ji zaznamenaly ve tvaru *Presseka* (CDB III. 1, s. 97, č. 88. CDB III. 1, s. 150, č. 120 uvádí tvar *Persseka*, ale jedná se o tutéž lokalitu, protože obě listiny jsou konfirmace a obě uvádějí stejné pořadí potvrzovaných vesnic). Povinnost přeseky moravské imunitní listiny neznají.

Rozšířme prozatím argumentaci o doklady ze Slezska, našemu prostředí kulturně blízkému. Chápání přeseky v rámci geografického pojmu by potvrzovala zpráva v Knize henrykowské. Třetí opat Petr vypravuje o založení kláštera Mikulášem, notářem knížete Jindřicha I. Bradatého v roce 1227, jeho prvních donacích a růstu majetku, mezi ním také o lese zvaném Rudno. Jistý Martin, vilik v Petrovicích, vyměřil klášteru v Henrykowě lesy od cesty vedoucí do Čech až k „přesece“. O ní potom připojuje vyprávění, že tato „přeseka“ od dávných dní a také v čase, kdy klášter získal lesy, obtáčela celé Slezsko. Do té doby slezská knížata nedovolovala nikomu, aby v přesece něco sekal, proto nebylo nic vyměřeno (žádný pozemek) dále než k přesece (Grodecki, s. 296). Opat kláštera Bodo na klášterním pozemku usadil vilika Jana, který založil vesnici a když se zvětšil počet rolníků a těch, kteří kácejí lesy, sám z vlastní vůle rozkázal, aby v přesece káceli. Odvolával se na skutečnost, že rytíři v přesece také kácejí a sekají (Grodecki, s. 297). Přeseka je tu chápána jako geografický pojem a podle vyprávění její rozpad souvisel s kolonizací.

Ačkoliv byla kronika sestavena někdy po roce 1270 (Gasiorowski 1964, s. 533), vypravuje zřejmě reálně o starých událostech. Její výpověď je podepřena listinou Jindřicha II. z roku 1240, v níž kníže zlistňuje, že jeho notář Konrád (z Röchlitz) věnoval klášteru ves Rudno o velikosti padesáti velkých lánů, která je položena u českých hor mezi přesekou a cestou, která k oněm horám vede (SUB II, s. 124, č. 196: ... *iuxta montana Bohemie inter*

pressecam et semitam, que vadit ad ipsos montes. Viz také dvě falza pro klášter údajně z roku 1239, SUB II, s. 271, č. 429; s. 274, č. 431). Že lze přeseku chápat jako určité místo nebo prostor, plyne také z listiny Jindřicha I. Bradatého z 6. června roku 1228, kde vydavatel potvrzuje mnohé donace kláštera a přidává dalších „centum laneos magnos“ z lesa, z nichž padesát je položeno v Budszyň vedle vsi Tarnów mezi přesekou a českou cestou (SUB I, s. 213, č. 290: ... *contulimus ... claustro de silva centum mansos magnos, de quibus sunt quinquaginta in Budsin iuxta Ternav villam nostram siti inter pressecam et semitam Bohemie ...*).

K roku 1230 se hlásí falzum listiny Jindřicha I. Bradatého pro klášter v Kamenzi. Kníže se souhlasem svého syna údajně dává klášteru sto padesát lánů z lesa, který se nachází mezi vesnicí Dzbanów a přesekou, cokoliv by z těchto lánů chybělo, má být klášteru nahrazeno z jiné části řečené přeseky (SUB I, s. 296, č. 372: *centum quinquaginta manos magnos de silva nostra ad nos pertinente inter Cbanowo et pressecam sita, et quicquid de centum quinquaginta mansis defuerit, ab altera parte presece dicte domui suppleatur*).

Také ve slezském prostředí se přeseka vyskytuje jako povinnost již roku 1214 v listinách vévody Jindřicha I. Bradatého pro klášter sv. Ducha ve Vratislavi (SUB I, s. 100, č. 142: *Indulsumus eciam in auxilium et commodum iamdicto abbati et fratribus iura nobis pertinentia in villis eorum, quas si aliqui fideles eidem hospitali pro remedio animarum suarum conferre voluerint, videlicet strosa, preseka, poduoroue et cetera his similia*) a ve falzu údajně z téhož roku pro klášter sv. Vincenta ve Vratislavi (SUB I, s. 275, č. 351: *ut sint liberi ab angariis, que fieri solent Polonis secundum consuetudinem terre, que vulgo dici solent pouoz, preuod, slad, preseca, et a solutionibus que solent exigi, sicut est strosa, poduoroue et hiis similia*). Ve falzu hlásícím se k roku 1221 opět pro sv. Ducha ve Vratislavi (SUB I, s. 279, č. 354) byla *preseca* dopsána do svobod, přejatých z listiny Jindřicha I. z roku 1221 (SUB I, s. 154, č. 211), odtud bylo naopak vpuštěno *swietopietrze*. Dále se s ní setkáváme v Jindřichově listině pro sv. Vincenta z roku 1228, kam byla přeseka připsána mezi ostatní imunity, přičemž vzorem textového znění byla zase listina Jindřicha I. z roku 1221. (SUB I, s. 217, č. 293) stejně jako u listiny z téhož roku pro klášter P. Marie ve Vratislavi, kam byla opět mezi imunity připsána přeseka (SUB I, s. 218, č. 296). Konečně ji nacházíme v listině téhož vydavatele z roku 1228 pro tentýž klášter (SUB I, s. 219, č. 297). Ve slezském prostředí je přeseka uváděna jednak mezi nejružnějšími stavebními a opevňovacími povinnostmi (např. SUB II, s. 161, č. 268; s. 190, č. 274; s. 200, č. 340; SUB III, s. 75, č. 103; s. 193, č. 292; s. 193, č. 293; s. 347, č. 554; s. 356, č. 567) jako v imunitách českých, ale také uprostřed jiných povinností, které s nimi nemají nic společného, totiž mezi povinnostmi jako je „hlava, povoz, provod, slad nebo podvorove“ (např. SUB II, s. 73, č. 107; s. 165, č. 274; s. 199, č. 339; SUB III, s. 177, č. 166).

Přehled můžeme uzavřít poznatkem, že v českém prostředí se termín přeseka objevuje nejprve jako označení nějakého místa, které nutně nemuselo být konkrétní lokalitou, snad mohlo jít i o rozsáhlejší prostor. Tento geografický význam časově předcházelo o něco mladšímu chápání pojmu ve smyslu nějaké povinnosti. V Čechách je doložena Přeseka jako jméno vesnice až ve 14. století, na Moravě již roku 1234.

Ve Slezsku se oba významy časově prolínají, přičemž doklady jmenující přeseku jako povinnost mírně předcházejí výkladu termínu v geografickém smyslu, na ten se ale odkazuje do minulosti. Přitom je zde ale přeseka uváděna více ve významu prostoru, v němž se kácelo nebo z něhož mohly být vyjmuty lány. Na rozdíl od Čech není tak často uváděna mezi stavebními pracemi. Je proto možné, že termín nemusel mít v obou zemích stejný obsah.

Přeseku jako toponymum můžeme tedy pokládat buď za označení lokality, nebo podle slezského příkladu nějakého vymezeného celistvého území. Podle vyprávění Knihy Henrykowské měla přeseka obklopovat v dávných dobách celé Slezsko, nejprve zde dávná knížata zakazovala kácet nebo vyměřovat nové lány, když se však zvýšil počet obyvatel, kteří jsou rozpoznatelní jako noví kolonisté, ke kácení lesa docházelo. V tomto smyslu by

přeseka mohla znamenat jednoduše označení pohraničního hvozdu. Potom by ale bylo těžké vysvětlit skutečnost, že hvozď, ve kterém se nesmělo kácet, byl pojmenován přeseka. Další rozpor je ve zprávě, podle níž se v přesece mělo kácet, přitom by podle nynějších představ tato přeseka měla být bariérou již pokácených stromů.

První polovina 13. století již termín na našem území chápala ve významu povinnost v právním smyslu. Náplň zátěže známe z imunitních listin, ve kterých se přeseka vyskytuje jako jedno z břemen naturálních, služebních nebo pracovních a také soudních pravomocí, které pravděpodobně byly částí právního a ekonomického systému své doby. Můžeme se však jen domnívat, jaký byl jejich obsah, protože chybí pramen, který by tyto termíny zcela přesně vysvětloval. Obsah tohoto pojmu byl současníkům jistě dobře znám, do naší doby se dochoval pouze izolovaný termín (viz podobné výkladové problémy u Vaněček 1959). Pokusili jsme se proto zjistit, zda lze problém přeseky řešit lingvistickými metodami. Podle sdělení pracovníků Staročeského slovníku zde pokládají výraz přeseka za právníký termín. Slovtvorně ho vztahují ke slovesu „přeseكات“ a jeho význam pracovníě formulují jako povinnost poddaných přeseكات cestu lesem či dávku tuto službu nahrazující.¹

Není proto nejšťastnější omezovat výklad tohoto termínu na budování záseků, jak to literatura činí. Řeč písemných dokladů totiž neumožňuje přesněji rozlišit, který význam slova je spojen s pojmem přeseka. Je-li jeho vysvětlení více rozvinuto, vždy se hovoří o „kácení lesa, kterému se říká přeseka“. Je otázka, zda se jednalo o jakékoli kácení lesa, zda nešlo spíše o přesně stanovené, zvané přeseka. Protože se v předchozí době přeseka vyskytovala jako geografický pojem, je možné, že se jednalo o nějakou činnost spojenou s určitým územím nebo místem, kde byli poddaní povinni vykonávat nějaké práce, a to v zájmu vládců země. Můžeme to říci s velkou jistotou, protože právě panovník vyjímá lidi některých klášterů církevními imunitami z tíživé povinnosti přeseky. Povinnost byla zřejmě v našem prostředí citelná ještě v druhé polovině 13. století, protože osvobození od přeseky je nově vloženo do některých konfirmací imunit, jejichž text, pocházející z počátku století, tento termín neobsahuje.

V právním smyslu tedy přeseka označovala povinnost, která byla původně vykonávána v součinnosti všech poddaných - panovníka, klášterních i jednotlivých baronů země, jak plyne z již zmíněného privilegia z roku 1222. Mohlo jít o kácení lesa, a to nejen za účelem vytvoření předpokládaných záseků, ale také při budování průchodu pro komunikace nebo jejich údržbu. Termín rovněž mohl označovat upravení nějakého území, snad pomezního hvozdu nebo jeho části, do formy přeseky. Ani takovému výkladu předcházející úvaha neodporuje, protože mohlo jít jak o záseky, tak o průchody komunikací nebo o vykácení částí lesa pro založení osady nebo hradu.

Není ale možné zužovat výklad termínu přeseka pouze na vytváření průseků a péči o cesty. Podle listiny Vladislava II. pro olomoucký kostel, která se hlásí do let 1146 až 1148 a je falzem 13. století, se tato povinnost jmenuje v pramenech snad stráž (CDB I., s. 163, č. 158: ... *homines, qui vulgo ztras appellatur, quorum erat officium quandam viam custodire* ...). I další zprávy o správě komunikací přicházejí bez výslovného odkazu na přeseku. Tak 10. ledna 1298 potvrzuje král Václav II. klášteru v Teplé svobody, udělené mu již Přemyslem Otakarem I. Panovník tu osvobozuje lidi kláštera od různých opevňovacích a rekonstrukčních prací na královských hradech. Žádný z nich také nemá být zatěžován opravami cest nebo kácením lesa v okruhu země (RBM II, s. 764, č. 1777: *Nullus eos pro castrorum, que in terra sua sunt, reedificatione, regalibus castris dumtaxat exceptis, commoveat. Nullus pro ingruenti aliqua expeditione audeat regalibus iuribus in hoc observatis hactenus semper salvis. Nullus eos pro reparatione viarum vel silva succissione in ambitu terre molestare presumat*). Je škoda, že Václav II. v této listině neinzeruje listinu svého praděda, protože by bylo zajímavé, jakými slovy Přemysl Otakar I. popsal jmenovanou práva, zvláště použil-li termínu přeseka.

Pod tímto termínem se ovšem mohlo chápat pouze nějaké speciálně upravené místo v hraničním prostoru, třeba konkrétní záseky nebo také průsek hvozdem. Z českých zemí

nemáme doklady o tom, že by se přeseka táhla kolem celé země jako ve Slezsku. K dispozici máme jen zprávu z prostoru jižně od Litomyšle, kudy pravděpodobně procházela komunikace na Moravu. Je možné, že také vesnice tohoto jména severně od Třeboně a jihovýchodně od Jihlavy souvisejí se starými dálkovými cestami. Kdyby přeseka znamenala záseky, na rozdíl od Slezska nemusely tyto záseky v našem prostředí nutně být po celé hranici země, ale jenom na exponovaných místech, kde přírodní podmínky neumožňovaly přirozenou ochranu. Pohraniční hvozď přemyslovského státu se pravděpodobně táhl po hranici horských hřebenů a byl nejlepším obranným valem. V neudržovaném hvozdu lze předpokládat obtížně prostupný les, jenž se cizímu vojsku mimo veřejnou cestu podařilo přejít jen výjimečně. Navíc pojem přeseky se ve 12.–13. století nemusel vázat pouze k prostoru hraničních hvozďů. Z pramenů plyne, že pozemkové vlastnictví klášterů, v jejichž imunitách se termín objevuje, bylo vesměs značně roztržštěno nejen v pohraničí, ale také ve vnitrozemí.

Pokud tedy bylo – ovšem zcela hypoteticky – třeba budovat nějaké překážky, pak jen na místech snadno průchodných, jako bylo vyústění veřejných cest z pomezního hvozdu do nitra země, nazývaných asi zemskými bránami. Termín přeseka by v takové situaci mohl znamenat komplex opatření zajišťující průchod cesty přes les s patřičnými strážními místy, na nichž se také vybíralo mýto, a obrannými překážkami, osazenými stálou stráží, které bylo třeba neustále udržovat.

Pokusme se tedy zjistit, co o taktice obrany země říkají naše prameny. Oblíbeným argumentem stálého zajištění hranic se stal Kosmův popis boje Břetislava I. s císařem Jindřichem III. v roce 1040 (Bretholz, s. 95). František Palacký tehdejší události komentoval slovy: *Břetislaw užívaje přirozené polohy země české, dal nadělati zásek po hranicích a za nimi zákopůw a tarasůw* (Palacký 1848, s. 308). Naše historiografie tento model zobecnila jako typickou obranu celé hraniční čáry navzdory skutečnosti, že při odvetné výpravě v roce 1041 vojsko Jindřicha III. prošlo hvozdem zcela bez potíží. Konfliktu z roku 1040 se věnovala Barbara Krzemieńska (1979, zejména s. 29–40) a Petr Klučina (1985, s. 86–87) a z jejich rozborů je zřejmé, že taktika Břetislava I. spočívala v zatarasení úzké zemské cesty před výstupem z pomezního pralesa, nepřátelské vojsko se tak dostalo do pastí. Kníže byl včas informován o plánech intervence, armáda císaře se shromažďovala velmi dlouho a z Chamu sice vyrazila 15. srpna, k boji však došlo až 22. srpna. Břetislav měl dostatek času opevnit veřejnou komunikaci a dostatečně se na střetnutí připravit. Kníže budoval záseky teprve v návaznosti na vojenský vývoj, což je důležitá okolnost. Kdyby totiž v příhraničí existovalo nějaké stabilní souvislé opevnění, byly by tyto práce zbytečné.

Něco podobného se stalo v únoru roku 1126. Kníže Soběslav se v předstihu dozvěděl o přípravách krále Lothara k invazi do Čech, včas shromáždil vojsko a v členitém pohraničním terénu na veřejné cestě připravil nepříteli past (Klučina 1985, s. 90; pramenné doklady viz Žemlička 1997, s. 486, pozn. 5). Jiná situace vznikla v roce 1110. Polský kníže Boleslav III. nečekaně ve dnech 26.–27. září překročil pohraniční hory, 28. září byl již v Čechách a 1. října operoval na řece Cidlině (Klučina 1985, s. 89; pramenné doklady viz Žemlička 1997, s. 446, pozn. 39). Vzhledem k dokumentované rychlosti také tento přesun asi proběhl po běžně používané komunikaci a byl umožněn naprosto překvapujícím manévrem, na který kníže Vladislav nemohl včas reagovat.

Všechny další vojenské kampaně směřující z Čech do zahraničí nebo naopak, jichž bylo v průběhu 12. století několik desítek, probíhaly téměř stejně. Neexistuje žádná zpráva, že by k bojové operaci došlo již na hraniční čáře. Intervenční jednotky se snažily překvapit protivníka, bez potíží pronikly pohraničním hvozdem – nepochybně po veřejných cestách, a vyhledávaly příležitost k rozhodné bitvě. Jestliže protivník neměl shromážděnou hotovost, následovalo plenění kraje, útočník tak získal kořist, současně napadeného oslaboval a nutil k rychlému tažení do pole. Pokud se hovoří o obraně nějakého místa, převážně se to týkalo sídelního města. O hájení nějaké linie není jediná zpráva (přehled útočných i obranných bojů 12. století zpracoval Klučina 1985, s. 85–93, srovnej též Fidler 1998, s. 64–79).

Tyto informace jsou v rozporu s představou, že pod pojmem přeseka se skrýval princip pasivní obrany hranic. Žádná překážka ve smyslu linie zásek by nemohla být hlídána a bráněná po celé předpokládané délce, přitom jedna z pouček válečného umění říká, že nebráněný zátaras není zátarasem. Interpretace přesek jako zásek, ať už budovaných podél hrany pomezího hvozdu, nebo jako tarasení procházejících cest či opevnění při jejich výstupu do obydleného prostoru, tak zvaných zemských bran, se proto nejeví věrohodně.

Pozoruhodné jsou velmi přesné popisy technologie zásek – přesek, které nemají oporu v pramenech, a ještě pozoruhodnější je pravděpodobný zdroj této informace. Záseky jako obranný prvek byly částí taktiky rakousko-uherské armády 19. století: *Záseky v hradebnictví jsou překážky proti přiblížení útočníků ke hradbám pořízené ze stromů a dělí se ve přirozené, přivlečené a z větvi. Záseky přirozené děláme ze stromů hodně košatých tak, aby koruny padly na stranu k nepříteli a kmeny vázly na pařezech...* (Friedberg–Mírohořský 1908, s. 459). Vnučuje se tak myšlenka, že představa o podobě přesek jako obranných záseků 12.–13. století byla formována podle taktických pouček armád zcela novodobých.

Nebylo naším úmyslem ukončit tuto práci obecně platným závěrem, spíše jsme měli na mysli otevřít problém. Nabízíme několik postřehů k řešení problému:

- Protože prameny neposkytují dostatek dokladů, můžeme hovořit pouze v rovině pravděpodobnosti.
- Za současného stavu vědomostí nelze jednoznačně stanovit, co přeseka znamená.
- Není vhodné přeseku omezovat jen na obranný systém (záseky, obranné valy...). V pozadí tohoto závěru je lákavý slezský vzor. Je ale otázkou, zda pojem přeseky z českého prostředí lze vykládat podle slezských pramenů.
- I když ji prameny vysvětlují jako kácení lesa (*succisio silve*), nejednalo se zřejmě o kácení lesa k jakémukoliv účelu, ale z důvodů speciálních.
- Nebyl dosud řešen problém vzájemného vztahu dvou významů termínu přeseka, jako lokality a jako povinnosti. Pojem přeseka pravděpodobně nejdříve označoval nějaké místo nebo snad prostor, potom teprve byl používán k vyjádření nějaké povinnosti, dosti pravděpodobně stavební povahy.

Snad další studium v ostatních zemích, kde se tento historický termín vyskytoval, naše poznatky upřesní. Třeba jen v tom, že stanoví, zda přeseka znamenala ve všech zemích totéž, nebo byl obsah pojmu odlišný.

Poznámky

¹ Za tuto informaci děkujeme PhDr. Aleně Černé z Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Archivní prameny

BRETHOLZ: Bretholz B., *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. In: Monumenta Germaniae Historica. Nova series II, Berlin 1923.

GRODECKI: Grodecki R., *Księga henrykowska*. Poznań–Wrocław 1949.

CDB: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. I, Pragae 1904–1907 (edd. Friedrich, G.); II, Pragae 1912 (edd. Friedrich, G.); III.1, Pragae 1942 (edd. Friedrich, G.); III.3, Olomucii 2000 (edd. Bistřícký, J.); IV, Pragae 1962 (edd. Šebánek, J.–Dušková, S.); V, Pragae 1974–1982 (edd. Šebánek, J.–Dušková, S.).

RBM: *Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae*. II, Pragae 1882 (edd. Emler, J.).

SUB: *Schlesisches Urkundenbuch*. I, Wien–Köln–Graz 1971 (edd. Appelt, H.); II, Wien–Köln–Graz 1978 (edd. Irgang W.); III, Köln–Wien 1984 (edd. Irgang W.).

Literatura

BASTIAN, W., 1966: *Neue Forschungen zur slawischen Befestigung*. In: Probleme des frühen Mittelalters in archäologischer und historischer Sicht. Berlin, s. 141–154.

BRANDL, V., 1876: *Glossarium illustrans bohemico-moraviae historiae fontes*. Brünn.

CZAJKA, W., 1934: *Schlesiens Grenzwälder*. ZVGsch 68, s. 1–35.

DUDEK, K., 1939: *Polička a zemská stezka Hrutovsko-Trstenická*. Polička.

- DUDÍK, B., 1882: *Dějiny Moravy*. VIII, Praha.
- FIDLER, J., 1998: *Energetika a války Přemyslovců ve 12. století*. Historie a vojenství 3, s. 64–79.
- FRIEDBERG-MÍROHORSKÝ, E. S., 1908: *Záseky*. Ottův slovník naučný 27. Praha, s. 459.
- GASIOROWSKI, A., 1964: *Księga henrykowska*, SSS 2, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 533–534.
- GRÜNHOGEN, C., 1874: *Der schlesische Grenzwald (preseka)*. ZVGsch 12, s. 1–18.
- HOSÁK, L., 1954: *Sředověká kolonisace na horní Svitavě*. ČSPS 62, s. 21–27.
- 1956: *Svitavy v období feudalismu*. In: Svitavy. 700 let města. Brno, s. 15–37.
- HŘIBOVÁ, B., 1956: *Mapa přírodní krajiny českých zemí ve 12. století*. In: Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Přírodní vědy II/1, Praha, s. 61–91.
- CHADT, J. E. (Ševětínský), 1913: *Dějiny lesů a lesnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Písek.
- CHARVÁT, P., 1994: *Z dějin Litomyšle do počátku 14. století*. In: Litomyšl. Duchovní tvář českého města. Litomyšl, s. 9–27.
- 1997: *Hrady v Podlesí: středověké Vraclavsko do roku 1300*. Pomezí Čech a Moravy 1, s. 7–41.
- CHOC, P., 1963: *Obrana raně feudálních Čech*. Historie a vojenství XX, s. 577–610.
- 1966: *Doudlebská přeseka*. Jihočeský sborník historický 35, s. 1–7.
- 1967: *S mečem a štítem*. Praha.
- JELÍNEK, F., 1838: *Hystorie města Litomyšle*. I, Litomyšl.
- JIREČEK, H., 1856–1857: *Župa Litomyšlská, Vratislavská a Chrudimská do r. 1200*. PA 2, s. 25–31.
- 1864: *Slovanské právo v Čechách a na Moravě*. II, Praha.
- 1884: *Vzdělání a osazení pomezního hvozdu českého*. In: Pojednání Král. české společnosti nauk, řada VI., díl 12.
- 1904: *Prove. Historický slovar slovanského práva*. Praha–Brno.
- JUNGSMANN, J., 1837: *Slownjk česko-německý*. III, Praha.
- KLUČINA, P., 1985: *Vojenský českého státu v období raného feudalismu*. In: Vojenské dějiny Československa. I, Praha, s. 59–93.
- KOTT, F. Š., 1880: *Česko-německý slovník zvláště gramaticko-frazeologický*. 2, Praha.
- KOWALCZYK, E., 1987: *Systemy obronne wałów podłużnych we wczesnym sredniowieczu na ziemiach polskich*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- KRZEMIENSKA, B., 1979: *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*. Praha.
- LEŠNY, J., 1982: *Zasieki*. SSS 7, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 76–82.
- 1984: *Umocnienia połowe zachodniego pogranicza Polski w X–XIII wieku na tle analogicznych urządzeń obronnych stowiańszczyzny*. In: Obronność polskiej granicy zachodniej w dobie pierwszych Piastów. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 111–124.
- LUTOVSKÝ, M., 2001: *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- MEITZEN, A., 1873: *Über die schlesische Preseka und andere Grenzverhaue des Mittelalters*. In: Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Pflöha Zeitschrift für Ethnologie 5, s. 12–19.
- MIŠKIEWICZ, B., 1970: *Przesieka*. SSS 4, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 389–390.
- NEJEDLÝ, Z., 1903: *Dějiny města Litomyšle*. I, Litomyšl.
- PAĐOUR, B., 1959: *Zemská stezka zvaná Trstenická v oblasti Litomyšle*. In: Vlastivědný sborník Pardubický kraj. Pardubice, s. 29–33.
- PALACKÝ, F., 1837: *Srownání zákonů cara Stefana Dušana srbského s neystaršími řády zemskými v Čechách*. ČNM 11, s. 68–110.
- 1848: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. VI, Praha.
- PEISKER, J., 1885: *Pomezny hvozda a nejnovější spisy o něm*. Sborník historický 3, s. 9–16, 111–119, 169–177.
- PEŘICH, L., 1963: *K otázce hranice mezi Moravou a Slezskem v XI. a XII. století*. Časopis Slezského muzea (vědy historické) 12, s. 69–78.
- PRAŽÁK, J., 1959: *Diplomatické poznámky k litomyšlské listině krále Vladislava I.* In: Sborník příspěvků k dějinám Litomyšle a okolí. Pardubice, s. 9–32.
- PROFOUS, A., 1947: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. I, Praha.
- 1951: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. III, Praha.
- Příruční slovník jazyka českého*. IV/2, Praha 1944–1948.
- RICHTER, V., 1955: *Staré stezky na Moravském Třebovsku*. ČSPS 63, s. 193–203.
- 1956: *Hraniční hvozda v okolí Mor. Třebovska*. ČSPS 64, s. 141–161.
- 1958: *Jméno Mor. Třebová*. Vlastivědný věstník moravský 13, s. 84–87.
- SCHULZ, J., 1968: *Vývoj českomoravské hranice na horní Svitavě a Svatce do 2. poloviny 13. století*. In: Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka. Olomouc, s. 7–15.
- SCHULZ, J., 1970: *Vývoj českomoravské hranice do 15. století*. HG 4, s. 52–81.
- SLAWSKI, F., 1970: *Prosek*. SSS 4, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 361.
- STENZEL, G. A., 1854: *Liber foundationis claustrae Sanctae Mariae in Heinrichow oder Gründungsbuch des Klosters Heinrichau*. Breslau.
- ŠIMÁK, J. V., 1917: *Ještě o Hrutově a stezce Trstenické*. ČČH 23, s. 157–171.

- 1919: *Osídlení Kladska*. ČČH 25, s. 39–57.
- ŠIMEK, J., 1884: *O stezce trstenické*. In: Výroční zpráva c. k. státní školy střední v Litomyšli. Litomyšl, s. 1–9.
- ŠMILAUER, V., 1970: *Mytební jména v předpolí Jizerských hor a Krkonoš*. HG 4, s. 42–51.
- TADRA, F., 1897: *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha.
- TAGÁNYI, K., 1921: *Alte Grenzschutz-Vorrichtungen und Grenz-Ödland: gypü und gypüelve*. Ungarische Jahrbuch 1, s. 105–121.
- TOMEK, V. V., 1855: *Něco o pomezí země české za nejstarších časů až do prostředka 13. století*. ČNM 29, s. 461–475.
- TOMÍČEK, A., 1924–25: *O starých cestách do půlky XIII. století*. Zálesí 6, s. 6–10.
- 1926: *Stezka Trstěnická a pole Hrutovská*. Litomyšl.
- TRAUTMAN, R., 1950: *Die Slavische Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins*. Berlin.
- VANĚČEK, V., 1928: *Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století*. Praha.
- 1937: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.)*. 2, Praha.
- 1959: *České „kobyly pole“ jako právní instituce*. Praha.
- VÁVRA, I., 1972: *Polská cesta*. HG 8, s. 3–30.
- WOCEL, J. E., 1870: *O hradištích a branách zemských*. PA 8, s. 321–330.
- [ZOUBEK, F. J.], 1868: *Přeseka Slezská*. PA 7, s. 74–76.
- ZEMLIČKA, J., 1997: *Čechy v době knížecí*. Praha.

Zkratky

- ČČH – Český časopis historický
 ČSPS – Časopis společnosti přátel starožitností
 ČNM – Časopis Národního muzea
 HG – Historická geografie
 PA – Památky archeologické
 SSS – Słownik starożytności słowianskich
 ZVGSch – Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens

Zusammenfassung

Přeseka

Der Ausdruck „přeseka“ kommt in den Urkunden des 12. und 13. Jhs. überwiegend unter den Immunitäten vor, die die Herrscher den Klöstern erteilten. Der präsentierte Artikel befasst sich mit dem Inhalt und mit der möglichen Interpretierung dieses Ausdrucks. In der bisherigen Literatur versteht man „přeseka“ eindeutig als Grenzbefestigung. Auf Grund der Quellen aus dem tschechischen Milieu mit Rücksicht auf die schlesischen Verhältnisse kann man sagen, dass diese Auffassung beträchtlich vereinfacht ist.

Die Arbeit bietet keine allgemein gültige Schlussfolgerung, sie ist bemüht, das Problem zu eröffnen und die oben erwähnte eindeutige Auslegung des Ausdrucks „přeseka“ in Frage zu stellen. Weil die Quellen nicht die Belege in genügendem Maße gewähren, kann man nur von der Wahrscheinlichkeit sprechen. Im Hinblick auf den heutigen Erkenntniszustand ist es nicht möglich eindeutig festzulegen, was „přeseka“ bedeutet. Der Begriff ist nicht nur auf das Verteidigungssystem zu begrenzen (Verhaue, Verteidigungswälle...). Im Hintergrund dieser Interpretation ist das lockende schlesische Muster, aber es ist fraglich, ob man den Begriff „přeseka“ aus dem tschechischen Milieu laut der schlesischen Quellen auslegen kann. Obwohl die Quellen přeseka als Holzfällen (succisio silve) erklären, handelte es sich wahrscheinlich nicht um das Abholzen des Waldes zu jedwedem Zwecke. Auch das Problem der gegenseitigen Beziehung von zwei Bedeutungen des Ausdrucks „přeseka“ (als Lokalität und als Pflicht) wurde bisher nicht klargemacht. Der Ausdruck „přeseka“ bezeichnete zuerst einen Platz oder einen Raum, erst dann verwendete man ihn als Begriff für das Ausdrücken einer wahrscheinlich das Bauen betreffenden Pflicht.

